

Nadere toetsing van aanwijzing en begrenzing van twee Vogelrichtlijngebieden

Aanvulling op Alterra-rapport 328: Nadere toetsing van aanwijzing en begrenzing van negen Vogelrichtlijngebieden

**A.J. Beintema
H. Schekkerman**

Alterra-rapport 374

Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte, Wageningen, 2001

REFERAAT

Beintema, A.J. & H. Schekkerman 2001. *Nadere toetsing van aanwijzing en begrenzing van twee Vogelrichtlijngebieden, aanvulling van Alterra-rapport 328: nadere toetsing van aanwijzing en begrenzing van negen Vogelrichtlijngebieden*. Wageningen, Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte. Alterra-rapport 374. 28 blz.; 8 tab.; 10 ref.

In dit rapport wordt de aanwijzingssystematiek besproken van twee belangrijke vogelgebieden die in 2000 zijn aangewezen als speciale beschermingszone (sbz) onder de Vogelrichtlijn. Het gaat om gevallen waarbij tegen de aanwijzing als zodanig, tegen de begrenzing van de sbz of tegen beide bezwaar is gemaakt, en waarbij het gebruik van vogelkundige criteria bij de aanwijzing een punt van discussie vormt in de bezwaarschriften. Het gaat hierbij om de volgende gebieden: Voornes Duin en de Weerter- en Budelerbergen. Dit rapport is een aanvulling op het eerder verschenen rapport: Beintema, A.J. & H. Schekkerman, 2001. *Nadere toetsing van aanwijzing en begrenzing van negen Vogelrichtlijngebieden*. Alterra-rapport 328.

Trefwoorden: Aanwijzingscriteria, Begrenzingscriteria, Bezwaarschriften, Vogelrichtlijn, Vogelrichtlijngebieden

ISSN 1566-7197

Dit rapport kunt u bestellen door NLG 30,00 (€14) over te maken op banknummer 36 70 54 612 ten name van Alterra, Wageningen, onder vermelding van Alterra-rapport 374. Dit bedrag is inclusief BTW en verzendkosten.

© 2001 Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte,
Postbus 47, NL-6700 AA Wageningen.
Tel.: (0317) 474700; fax: (0317) 419000; e-mail: postkamer@alterra.wag-ur.nl

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Alterra.

Alterra aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Inhoud

Woord vooraf	5
Samenvatting	7
1 Inleiding	9
2 Uitgangspunten	11
2.1 Algemeen	11
2.2 Tijdvenster vogelgegevens	11
2.3 Begrenzing van Belangrijke Vogelgebieden	12
3 Gebiedsbesprekingen	15
3.1 Voornes Duin	15
3.1.1 Bezwaar	15
3.1.2 Beoordeling	16
3.1.3 Conclusie	18
3.2 Weerter- en Budelerbergen	19
3.2.1 Bezwaar	19
3.2.2 Beoordeling	20
3.2.3 Conclusie	23
Literatuur	25

Woord vooraf

De aanwijzing van speciale beschermingszones onder de EU-Vogelrichtlijn die in 2000 heeft plaatsgevonden, heeft in vele gevallen geleid tot het indienen van bezwaarschriften. In een vorig rapport (Beintema & Schekkerman 2001) werden negen gevallen besproken waarbij deze bezwaarschriften aanleiding hebben gegeven tot nadere toetsing aan de door het ministerie van LNV bij de aanwijzing gebruikte criteria, bijvoorbeeld omdat er sprake was van grote tegenstrijdigheden tussen bezwaarschriften van verschillende indieners.

In dit rapport worden nog eens twee gevallen onder de loep genomen. Dit rapport is een aanvulling op het hierboven genoemde rapport, maar kan ook los daarvan, als een op zichzelf staand rapport gelezen worden.

De auteurs
oktober 2001

Samenvatting

In dit rapport wordt de aanwijzingssystematiek besproken van twee belangrijke vogelgebieden die in 2000 zijn aangewezen als speciale beschermingszone (sbz) onder de Vogelrichtlijn. Het gaat om gevallen waarbij tegen de aanwijzing als zodanig, tegen de begrenzing van de sbz of tegen beide bezwaar is gemaakt, en waarbij het gebruik van vogelkundige criteria bij de aanwijzing een punt van discussie vormt in de bezwaarschriften.

In een vorig rapport (Beintema & Schekkerman 2001) werden negen gevallen besproken. In dit rapport worden nog eens twee gevallen onder de loep genomen.

In hoofdstuk twee wordt voor zover relevant de door het ministerie van LNV gehanteerde aanwijzingssystematiek beschreven, en wordt aangegeven op welke punten er verschillen waren met de visies van indieners van bezwaarschriften. Bovendien geven wij, vanuit een ecologische achtergrond, onze visie op deze verschillen van mening. De belangrijkste besproken aspecten zijn de tijdsperiode waarop de vogelgegevens betrekking dienen te hebben, en de definitie van het gebiedsbegrip, met name de interpretatie van de term 'landschapsecologische eenheid'.

Hoofdstuk twee is integraal overgenomen uit het eerder verschenen deel (Beintema & Schekkerman 2001), zodat beide rapporten onafhankelijk van elkaar gelezen kunnen worden.

In hoofdstuk drie worden de twee gebieden behandeld. Aangegeven wordt wat de belangrijkste geopperde bezwaren zijn tegen het betreffende aanwijzingsbesluit. Vervolgens wordt, in het licht van de gehanteerde aanwijzingssystematiek, beoordeeld of de bezwaren terecht zijn. In een aantal gevallen zijn daarvoor aanvullende gegevens over het voorkomen van vogels opgezocht of opgevraagd. De conclusies zijn als volgt:

Voornes Duin

Er is geen twijfel over het kwalificerend voorkomen van Lepelaar, Aalscholver en Kleine zilverreiger. Het is niet duidelijk hoe ruim de begrenzing van het vogelrichtlijngebied rond de kerngebieden Breedewater en Quackjeswater (waartoe het voorkomen van zowel de kwalificerende soorten als de begrenzingssoorten beperkt is) genomen moet worden om te spreken van een landschappelijke en ecologische eenheid waarbinnen het voortbestaan van deze wateren is gewaarborgd en waarbij deze omgeving kan worden beschouwd als integraal onderdeel van het leefgebied van de betreffende vogelsoorten. De mogelijkheid zou overwogen kunnen worden de begrenzing van het vogelrichtlijngebied los te koppelen van de begrenzing

van het Ramsargebied. Het ligt eerder voor de hand de begrenzing van het Ramsargebied te koppelen aan de begrenzing in het kader van de Habitatrichtlijn. Naar analogie van de in het Waddengebied gehanteerde begrenzingssystematiek zou het logisch zijn de oeverzone van het Oostvoornse Meer op te vatten als onderdeel van het Oostvoornse Meer en niet als onderdeel van Voornes Duin.

Weerter- en Budelerbergen

Ongeacht de wijze van interpretatie van het beschikbare cijfermateriaal kwalificeren de Weerter- en Budelerbergen als Vogelrichtlijngebied, op grond van het voorkomen van voldoende aantallen Boomleeuweriken om het gebied tot de vijf belangrijkste gebieden van Nederland voor deze soort te laten behoren.

De natte terreingedeelten zijn buiten de begrenzing van de sbz gehouden, maar dit is abusievelijk niet weergegeven in het aanwijzingsbesluit en de daarbij behorende kaart. In dit natte gedeelte komen bijzondere vogelsoorten voor, maar in onvoldoende mate om het als zelfstandig Vogelrichtlijngebied te doen kwalificeren.

Het opnemen van het Weerterbos binnen de begrenzing van de sbz is twijfelachtig te noemen, omdat het voor het grootste deel (en juist dat deel dat aan het overige Boomleeuwerikengebied grenst) ongeschikt is voor Boomleeuweriken.

1 Inleiding

Op 2 april 1979 is de richtlijn 79/409/EEG van de Raad van de Europese Gemeenschappen inzake het behoud van de vogelstand van kracht geworden (PbEG L 103). In het kader hiervan zijn in de zin van artikel 4, eerste en tweede lid, in Nederland Speciale BeschermingsZones (sbz; Vogelrichtlijngebieden) aangewezen. Vanaf 1981 tot 1998 zijn 30 gebieden aangewezen als sbz. Na een veroordeling door het Europese Hof van Justitie (19 mei 1998), inhoudende dat Nederland onvoldoende aan de verplichtingen voortvloeiend uit de Vogelrichtlijn had voldaan, heeft de staatssecretaris van LNV in februari 1999 voor 57 gebieden ontwerp-aanwijzingsbesluiten gepubliceerd. Als reactie daarop zijn door vele instanties en particulieren zogenaamde zienswijzen ingediend. In de Nota van Antwoord (Anonymus 200a, 2000b) heeft de staatssecretaris op deze zienswijzen gereageerd. Vervolgens heeft de feitelijke aanwijzing van de gebieden plaatsgevonden. Tegen deze aanwijzing zijn vele bezwaarschriften ingediend.

In een vorig rapport (Beintema & Schekkerman 2001) werden negen gevallen onder de loep genomen waarbij de ingediende bezwaarschriften aanleiding hebben gegeven de door de overheid gevolgde procedure nader te toetsen aan juistheid. In dit rapport worden nog eens twee gebieden nader bekeken. Het gaat hierbij om de volgende gebieden:

- Voornes Duin
- Weerter- en Budelerbergen

2 Uitgangspunten

Dit hoofdstuk is, behoudens gebiedsspecifieke passages, integraal overgenomen uit Beintema & Schekkerman (2001).

2.1 Algemeen

De aanwijzing van speciale beschermingszones is door het Ministerie van LNV uitgevoerd met als uitgangspunt de tekst van de Vogelrichtlijn en jurisprudentie van het Europese Hof. Op basis van deze teksten is door LNV een aanwijzings-systeem ontwikkeld, die grofweg uit vier stappen bestaat:

1. selectie van vogelsoorten waarvoor speciale beschermingszones (dienen te) worden aangewezen,
2. vaststellen van criteria waaraan de aantallen van deze soorten moeten voldoen om te komen tot aanwijzing van een gebied als speciale beschermingszone, danwel om bij de begrenzing ervan rekening te houden met de betreffende soorten,
3. definitie van het begrip 'gebied',
4. toetsing van beschikbare gegevens over het voorkomen van vogels aan de in 1) t/m 3) ontwikkelde criteria.

Een beschrijving van deze systematiek is te vinden in een bijlage van de Nota van Antwoord, deel 1: "Uitgebreide toelichting selectiecriteria en methode van begrenzing" (Anonymus 2000a). Deze tekst is tevens opgenomen in hoofdstuk 2 van van Roomen *et al.* (2000). Wij bespreken deze systematiek in deze notitie alleen voor de onderdelen die in het geding zijn in de beschouwde bezwaarschriften. Dat betekent dat bovengenoemde stappen 1) en 2) hier niet verder aan de orde komen, omdat de bezwaren i.h.a. niet de keuze van soorten en aantalscriteria betreffen. De bezwaren betreffen wel de interpretatie van het gebiedsbegrip en de telgegevens gebruikt bij de toetsing van de ornithologische waarden aan de criteria. Twee aspecten van deze problematiek worden hieronder in algemenere zin besproken: de tijdsperiode waarop de gebruikte vogelgegevens betrekking hebben, en de wijze waarop gebiedsgrenzen zijn vastgesteld.

2.2 Tijdvenster vogelgegevens

Bij toetsing van de vogelaantallen aan de numerieke criteria voor de aanwijzing van beschermingszones is het van belang een eenduidige tijdsperiode te hanteren, omdat vogelaantallen in de tijd fluctueren. In de aanwijzingsprocedure is hierom voor broedvogels de periode 1993-1997 gehanteerd en voor trekvogels de (winter)seizoenen 1993/94-1997/98. Alleen als uit deze periode onvoldoende gegevens voorhanden waren zijn gegevens uit eerdere of latere jaren gebruikt. Ten tijde van de definitieve aanwijzing van speciale beschermingszones waren daardoor

op lokaal niveau alweer recentere gegevens beschikbaar, die soms verschilden van de situatie in de peilperiode. In een aantal gevallen zijn zulke recente gegevens door lokale groepen gebruikt om aanwijzingsbesluiten aan te vechten.

Op zich is het terecht dat aanwijzing van speciale beschermingszones gebeurt op grond van zo recent mogelijke telgegevens. Het is echter ook belangrijk dat verschillende gebieden hierbij op gelijke wijze worden behandeld. De door LNV gekozen aanpak met een vaste peilperiode, zo recent mogelijk maar beperkt door de minimale tijd waarin SOVON complete overzichten van de gegevens kon produceren, doet aan beide principes recht. De staatssecretaris van LNV heeft laten weten dat zij van plan is om met veranderende vogelaantallen rekening te houden door periodiek (bv. elke tien jaar) de ontwikkelingen in aangewezen beschermingszones en een aantal mogelijk in de toekomst aan te wijzen gebieden te evalueren. Hiervoor is een monitoringprogramma opgezet. Bij de periodieke evaluaties kunnen nieuwe speciale beschermingszones worden aangewezen, maar ook (delen van) beschermingszones worden onttrokken aan de werking van de Vogelrichtlijn (brief staatssecretaris LNV aan de Tweede Kamer, 1 februari 2000). In deze notitie gaan wij er daarom van uit dat ontwikkelingen in vogelaantallen na 1997/98, voor zover blijvend van karakter, hun weerslag zullen krijgen bij toekomstige evaluaties, en daarom op dit moment geen aanleiding vormen om de besluiten te herzien.

De peilperiode 1993-97 geldt voor gegevens over *vogelaantallen*. Daarnaast zijn bij de aanwijzingsprocedure ook gegevens betrokken over de verspreiding van vogels binnen grotere gebieden, en over uitwisseling van vogels tussen gebieden, zoals tussen samenhangende rust- en foerageerplaatsen. Dit soort gegevens wordt niet op jaarlijkse basis verzameld, maar is afkomstig van incidentele soort- en gebiedsspecifieke studies. Het is daarom niet altijd mogelijk gegevens te vinden die in de peilperiode zijn verzameld. Voor deze aanvullende waarnemingen zijn daarom ook gegevens benut uit jaren buiten de peilperiode. Dit wordt niet als een bezwaar ondervonden, omdat globale patronen in terreingebruik veel minder onderhevig zijn aan verandering dan de aantallen waarin vogels voorkomen.

2.3 Begrenzing van Belangrijke Vogelgebieden

Voordat kan worden nagegaan of de aantallen vogels in een gebied voldoen aan de criteria voor aanwijzing als speciale beschermingszone, moeten de grenzen van zo'n gebied worden vastgesteld. Hierbij zijn in de in Nederland gebruikte begrenzings-systematiek drie uitgangspunten nagevolgd die ook zijn gehanteerd in de inventarisatie van 'Important Bird Areas in Europe' door Grimmet & Jones (1989):

1. *Het gebied onderscheidt zich in aard (abiotisch of type gebruik door de mens) of ornithologische betekenis duidelijk van de omgeving.*
2. *Het is een bestaand of potentieel beschermd gebied met of zonder bufferzones, danwel een gebied waar de vogelwaarden op enigerlei wijze beschermd kunnen worden.*

3. *Het gebied voldoet, alleen of in combinatie met andere gebieden, aan alle vereisten die de vogels waarvoor het gebied van belang is aan hun omgeving stellen, in de periode dat ze er aanwezig zijn.*

Aan het eerste punt is invulling gegeven door het onderscheiden van zestien landschapstypen, op grond van de overweging dat het voorkomen van vogelsoorten door hun biotoopeisen veelal beperkt is tot enkele van zulke landschapstypen. De te beschouwen gebieden zijn gedefinieerd aan de hand van de begrenzingen van deze landschapstypen, of van combinaties van typen die samen een landschapsecologische eenheid vormen (bv. zout water, kwelder en zand- en modderbanken in de Waddenzee). Hierbij is ook de fysisch-geografische regio-indeling van Nederland in beschouwing genomen. Deze aanpak is in de Bijlage van de Nota van Antwoord aldus verwoord:

De grenzen zijn bepaald aan de hand van het terreingebruik en de biotoopeisen van de aanwezige kwalificerende soorten en begrenzingsoorten. Vervolgens wordt bezien of op deze wijze in landschaps-ecologisch opzicht een samenhangend geheel ontstaat.

In de door LNV gehanteerde begrenzingssystematiek zijn in een aantal gevallen verschillende landschapstypen samengevoegd in één gebied of speciale beschermingszone. Uit de Bijlage van de Nota van Antwoord:

Combinaties van aan elkaar grenzende landschapstypen zijn in drie gevallen mogelijk:

1. *Indien meerdere landschapstypen van belang zijn voor dezelfde kwalificerende soort (bv. grote stern in de Westerschelde: voedselgebied in de zoute wateren en broedgebied op de platen).*
2. *Indien meerdere landschapstypen ieder apart beschouwd ook zouden kwalificeren (bv moerassen in de Gelderse Poort met roerdomp als kwalificerende soort en graslanden in hetzelfde gebied met kwalificerende aantallen kolganzen).*
3. *Indien binnen een kwalificerend landschapstype als deel van een gebied meerdere delen van een ander landschapstype gelegen zijn, die als totaal ook kwalificeren (bv. Veluwe bossen met Wespandief en Zwarte Specht met daarin gelegen heidevelden die als totaal kwalificeren voor Nachtzwaluw en Boomleeuwerik).*

Interpretatie van het eerste punt is uitvoerig besproken in Beintema & Schekkerman (2000), omdat meningsverschillen over deze interpretatie deel uitmaakten van de besproken bezwaarschriften. In het huidige rapport is dit niet aan de orde.

3 Gebiedsbesprekingen

3.1 Voornes Duin

Voornes Duin is aangewezen als speciale beschermingszone wegens drempeloverschrijdende aantallen broedende Aalscholvers en Lepelaars, en niet-broedende Kleine zilverreigers. Met een gemiddelde van 100 paar over de peilperiode 1993-1997 komt het gebied op de derde plaats in de rangorde van belangrijkste broedgebieden in Nederland voor de Annex-1 soort Lepelaar (Van der Tempel & Osieck 1994, Van Roomen *et al.* 2000). Voor broedende Aalscholvers wordt met 1,9% van de internationale populatie de grenswaarde van 1% ruim overschreden. Voor de niet-broedende Annex-1 soort Kleine zilverreiger neemt het gebied de 5e positie in in de rangorde van de belangrijkste gebieden in Nederland. Op grond van het drempeloverschrijdende voorkomen van Lepelaar, Aalscholver en Kleine zilverreiger is het gebied tevens aangemerkt als wetland van internationale betekenis onder de Ramsarconventie. Bij de begrenzing hebben het voorkomen van Geoorde fuut (broedend), Grote zilverreiger (niet-broedend) en Visarend (niet-broedend) een rol gespeeld.

3.1.1 Bezwaar

Tegen de aanwijzing en of begrenzing van de sbz Voornes Duin zijn bezwaarschriften ingediend door onder anderen M.A. Croon, M.A. Croon namens N.R. van Duin-Hudig, DAS Rechtsbijstand namens de Wildbeheereenheid Voorne, en de Gemeente Westvoorne. De bezwaren laten zich als volgt samenvatten:

Het bezwaar van M.A. Croon betreft de aanwijzing van de landgoederen 't Reigersnest en Mildenberg als onderdeel van de sbz. Beargumenteerd wordt dat deze landgoederen wegens hun droge en beboste karakter geen deel uitmaken van het leefgebied van de kwalificerende (watervogel)soorten. In de gebiedsspecifieke toelichting bij de aanwijzing wordt gesteld: "Duinen met duinplassen vormen als geheel het leefgebied van de kwalificerende soorten". M.A. Croon stelt dat deze aanduiding op de bedoelde landgoederen niet van toepassing is.

Het bezwaar van Croon namens N.R. van Duin-Hudig heeft geheel betrekking op de procedurele aspecten van de aanwijzing, de aanwijzingssystematiek en de daarbij gebruikte criteria, en niet op het al dan niet juiste gebruik van die criteria. De kritiek betreft de criteria zelf. In die zin valt dit bezwaarschrift buiten de orde van dit rapport.

DAS Rechtsbijstand twijfelt of de Aalscholver het 1% criterium haalt en of het gebied tot de belangrijkste vijf gebieden in Nederland voor de Lepelaar behoort. Tevens wordt beargumenteerd dat een groot deel van het gebied wegens het droge karakter geen wezenlijk deel uitmaakt van het leefgebied van de kwalificerende

vogelsoorten, en met de deelgebieden waar die soorten wel voorkomen geen landschappelijke ecologische eenheid vormt.

De gemeente Westvoorne maakt bezwaar tegen de begrenzing. Dit betreft drie deelgebieden, te weten:

- Het gebied bij de Eerste en Tweede Slag Rockanje,
- Het Badstrand Rockanje,
- De zuid- en zuidwestoever van het Oostvoornse Meer.

Voor de eerste twee wordt beargumenteerd dat deze deelgebieden geen wezenlijk onderdeel vormen van het leefgebied van de kwalificerende soorten en wegens het intensieve recreatieve gebruik ook voor andere vogelsoorten van geringe betekenis zijn en blijven. Voor de oeverzone van het Oostvoornse Meer wordt gesteld dat het niet logisch is deze als een landschappelijke ecologische eenheid met Voornes Duin op te vatten en dat het meer voor de hand zou liggen deze zone als een eenheid op te vatten met het Oostvoornse Meer, dat niet kwalificeert en niet is aangewezen als sbz.

Samengevat bevatten de bezwaarschriften vier elementen:

- Bezwaar tegen de gevolgde systematiek,
- Twijfel aan kwalificerend voorkomen van de vogelsoorten Aalscholver en Lepelaar,
- Bezwaar tegen opnemingsgebieden die geen deel uitmaken van het leefgebied van de kwalificerende vogelsoorten (landgoederen 't Reigersnest en Mildenberg, Eerste en Tweede Slag Rockanje, Badstrand Rockanje),
- Bezwaar tegen opnemingsgebieden dat landschappelijk ecologisch beter bij een ander gebied past (oeverzone Oostvoornse Meer).

3.1.2 Beoordeling

Het eerste punt valt zoals gezegd buiten de orde van dit rapport.

Voorkomen van kwalificerende soorten

In de peilperiode (1993-1997) broedden gemiddeld 1331 paren Aalscholvers in het gebied. Dit is 1,9% van de internationale flyway-populatie. Het gebied voldoet hiermee ruimschoots aan de 1% norm (Van Roomen *et al.* 2000).

Het aantal paren Lepelaars bedroeg over de peilperiode gemiddeld 100 paar. Hiermee komt het gebied op de derde plaats in Nederland, na de Oostvaardersplassen (178 paar) en de duinen van Vlieland (119 paar). Na Voornes Duin volgen in de rangorde volgens Van Roomen *et al.* (2000) de duinen van Texel (84 paar), de Terschellinger Boschplaat (79 paar), de Schiermonnikoogse kwelder (72 paar), het Zwanenwater (71 paar), de Texelse Schorren (60 paar) en de Lepelaarplassen (31 paar). Het voorkomen op de Waddeneilanden betreft twee speciale beschermingszones, resp. Waddeneilanden & Noordzeekustzone (duinen van Vlieland en de duinen van Texel) en de Waddenzee (Boschplaat, Schiermonnikoog en Texelse Schorren). Ook als men

zich formeel op het standpunt zou stellen dat men voor deze beschermingszones de totalen zou moeten tellen en niet aantallen voor deelgebieden, zou Voornes Duin nog op de vierde plaats in de rangorde komen, na Waddenzee (221 paar), Waddeneilanden & Noordzeekustzone (203 paar) en Oostvaardersplassen (178 paar).

Over kwalificatie van Voornes Duin op grond van het voorkomen van Aalscholver en Lepelaar bestaat dus geen twijfel. Kwalificatie van de Kleine zilverreiger is niet ter discussie gesteld.

Opneming van 'droge' gebiedsdelen binnen de begrenzing

De genoemde landgoederen en deelgebieden bij Rockanje worden door de kwalificerende soorten niet gebruikt. Het voorkomen van deze soorten is binnen de sbz beperkt tot de plassen Breedewater en Quackjeswater, waar zij broeden en/of rusten. Hun voedsel zoeken zij in de wijde omgeving, waarbij zij vooral gebruik maken van de speciale beschermingszones Voordelta, Grevelingen en Haringvliet. Enerzijds hebben de indieners van de bezwaarschriften gelijk als zij stellen dat de door hen genoemde gebiedsdelen geen deel uitmaken van het leefgebied van de kwalificerende soorten. Anderzijds zijn natte delen in de duingebieden voor hun voortbestaan afhankelijk van het intact blijven van omringende duingebieden en kunnen die omringende deelgebieden in die zin worden opgevat als integraal onderdeel (landschappelijk en ecologisch) van het leefgebied van soorten die in de natte delen voorkomen.

Hoe ruim de begrenzing van duingebieden rond de natte gedeelten genomen dient te worden is een punt waarover discussie mogelijk is. Een complicerende factor is dat het gebied tevens is aangewezen als wetland van internationale betekenis onder de Ramsarconventie en dat hierbij niet alleen ornithologische criteria zijn gebruikt (Ramsar criterium 6: het overschrijden van de 1% norm door de aalscholver) die inderdaad op een beperkter deel van het gebied zouden kunnen slaan, maar ook algemene en botanische criteria (Ramsar criterium 1 en 2). Criterium 1 betreft 'een voorbeeld van een specifiek, bijzonder of uniek natuurlijk of bijna-natuurlijk wetlandtype in de betreffende biogeografische regio', criterium 2 betreft 'zeldzame, kwetsbare of bedreigde soorten, of bedreigde ecologische gemeenschappen'. Aan criterium 1 wordt voldaan vanwege de aanwezigheid van vochtige duinvalleien en duinmeren, die een bijzonder en karakteristiek onderdeel vormen van het Nederlandse duingebied, dat als het meest gave en uitgestrekte duingebied van Noordwest-Europa wordt beschouwd. Aan criterium 2 wordt voldaan wegens het voorkomen van zeldzame, kwetsbare of bedreigde kranswieren, paddestoelen, blad- en levermossen, hogere planen, libellen, zoetwatermollusken, amfibieën, vogels en plantengemeenschappen als Associatie van Stekelharig kransblad, Associatie van Brakwater-kransblad, Associatie van Ongelijkbladig fonteinkruid en Associatie van Waterpunge en Oeverkruid. Deze criteria betreffen ook duinvalleien buiten de deelgebieden waarin de twee voor watervogels belangrijke duinmeren liggen. Het is niet duidelijk in hoeverre de genoemde recreatiegebieden bij Rockanje en de landgoederen deel uitmaken van het gebied dat volgens deze criteria van belang is.

In veel gevallen kunnen de begrenzingen van vogelrichtlijngebieden en Ramsargebieden door het gebruik van (nagenoeg) dezelfde criteria identiek zijn. In het geval van Voornes Duin zou de begrenzing van het Ramsargebied mogelijk veel ruimer genomen dienen te worden dan op ornithologische criteria strikt genomen voor het vogelrichtlijngebied noodzakelijk zou zijn. Het zou eerder voor de hand liggen dat de begrenzing van het Ramsargebied overeen zou stemmen met (nog te volgen) begrenzing onder de Habitatrictlijn. In dit licht bezien zou onderzocht kunnen worden in hoeverre droge, ver van de duinmeren verwijderde deelgebieden buiten het vogelrichtlijngebied gelaten zouden kunnen worden (maar binnen het Ramsargebied of een toekomstig habitatrictlijngebied zouden moeten blijven).

Hoe de begrenzingsoorten Geoorde fuut, Grote zilverreiger en Visarend een aanvullende rol kunnen hebben gespeeld bij de gehanteerde begrenzing is niet duidelijk, omdat het soorten betreft die evenzeer aan de duinmeren zijn gebonden als de kwalificerende soorten.

Oeverzone Oostvoornse Meer

Naar analogie met de in het Waddengebied gehanteerde systematiek ten aanzien van begrenzing van buitendijkse gebieden zou het wellicht voor de hand liggen het buitendijkse gedeelte langs het Oostvoornse Meer als integraal onderdeel (landschappelijk ecologisch) op te vatten van het Oostvoornse Meer en niet als onderdeel van Voornes Duin. Zo zijn de kwelders van Terschelling en Schiermonnikoog buiten de begrenzing van de sbz Waddeneilanden & Noordzeekustzone gelaten en opgenomen in de sbz Waddenzee. Ook langs de Friese en Groningse kust zijn de begrenzingen van de sbz Waddenzee en de sbz Lauwersmeer getrokken langs de dijken die de kwelders scheiden van binnendijkse gebieden, die weliswaar door de kwalificerende soorten van deze beschermingszones intensief worden benut, maar wegens de discontinuïteit in landschapsecologische eigenschappen toch buiten de begrenzing zijn gelaten.

De oeverzone van het Oostvoornse Meer wordt door de kwalificerende soorten van de sbz Voornes Duin niet benut.

3.1.3 Conclusie

Er is geen twijfel over het kwalificerend voorkomen van Lepelaar, Aalscholver en Kleine zilverreiger. Het is niet duidelijk hoe ruim de begrenzing van het vogelrichtlijngebied rond de kerngebieden Breedewater en Quackjeswater (waartoe het voorkomen van zowel de kwalificerende soorten als de begrenzingsoorten beperkt is) genomen moet worden om te spreken van een landschappelijke en ecologische eenheid waarbinnen het voortbestaan van deze wateren is gewaarborgd en waarbij deze omgeving kan worden beschouwd als integraal onderdeel van het leefgebied van de betreffende vogelsoorten. De mogelijkheid zou overwogen kunnen worden de begrenzing van het vogelrichtlijngebied los te koppelen van de begrenzing van het Ramsargebied. Het ligt eerder voor de hand de begrenzing van het Ramsargebied te koppelen aan de begrenzing in het kader van de Habitatrictlijn.

Naar analogie van de in het Waddengebied gehanteerde begrenzingssystematiek zou het logisch zijn de oeverzone van het Oostvoornse Meer op te vatten als onderdeel van het Oostvoornse Meer en niet als onderdeel van Voornes Duin.

3.2 Weerter- en Budelerbergen

De Weerter- en Budelerbergen kwalificeren als sbz onder de Vogelrichtlijn, omdat het gebied behoort tot één van de vijf belangrijkste broedgebieden voor de Annex-1 soort Boomleeuwerik. Bij de begrenzing heeft voorts het voorkomen meegespeeld van de Annex-1 soorten Nachtzwaluw, Woudaapje en Zwartkopmeeuw, alsmede de Rode-Lijst soorten Roodborsttapuit, Geoorde Fuut en Snor. Tijdens de procedure betreffende het indienen en beantwoorden van zienswijzen is besloten het moeas- en watergedeelte, dat eerst deel uitmaakte van het voorgestelde vogelrichtlijngebied, daar alsnog buiten te laten, omdat het geen landschappelijke en ecologische eenheid vormt met de droge terreindelen die voor de Boomleeuwerik van belang zijn. De Nota van Antwoord Algemeen (b2 9) zegt hierover: *‘De recente vogeltelgegevens en de biotoopbeschrijvingen geven aanleiding tot enkele grenscorrecties. Zo worden de vochtige gebiedsdelen niet meegenomen.’* In het aanwijzingsbesluit en de daarbijbehorende kaart is deze correctie abusievelijk niet doorgevoerd. Uit de tekst hadden de begrenzingssoorten Woudaapje, Zwartkopmeeuw, Geoorde fuut en Snor niet meer genoemd moeten worden, omdat dit soorten zijn die uitsluitend in het natte gedeelte voorkomen.

3.2.1 Bezwaar

Bezwaren tegen aanwijzing en/of begrenzing zijn ingediend door onder andere de Gemeente Cranendonck, Budelco B.V./ Buzisur B.V./ Buzifac B.V. (hier na te noemen Budelco), mr. T.A.M. van den Ende (Loyens & Loeff) namens Budelco, en DAS Rechtsbijstand namens de Wildbeheereenheden De Baronie van Cranendock en De Oude Graaf, tevens namens de heer F.L.F.N. Russel en de heer A. Feiter.

Het bezwaarschrift van de Gemeente Cranendonck betreft bezwaar tegen een al te ruime begrenzing in algemene zin, zonder specifiek op voorgestelde grenscorrecties in te gaan. Voorts verwijst het bezwaarschrift naar mededelingen van ‘de grondeigenaar’ dat de veronderstelde kwalificerende soort Boomleeuwerik in onvoldoende mate in het gebied zou voorkomen. Het bezwaarschrift van Budelco spitst zich voornamelijk toe op het kwantitatieve voorkomen van de Boomleeuwerik (de pleitnota van mevrouw van den Ende namens Budelco herhaalt dit). Het bezwaarschrift van DAS Rechtsbijstand gaat in op vele aspecten van de aanwijzingsprocedure, die buiten het kader van dit rapport vallen. Ook wordt de te ruime begrenzing aan de orde gesteld. Specifiek merkt ook dit bezwaarschrift op dat het aantal Boomleeuweriken in het gebied te gering zou zijn om aanwijzing als Vogelrichtlijngebied te rechtvaardigen. Volgens dit bezwaarschrift zou de Boomleeuwerik in 1999 in het gebied zelfs geheel uitgestorven zijn.

Samengevat komen de bezwaarschriften neer op:

- Twijfel aan het aantal aanwezige Boomleeuweriken,
- Bezwaren tegen te ruime begrenzing.

3.2.2 Beoordeling

Aantal Boomleeuweriken in de Weerter- en Budelerbergen

De oorzaak van de meningsverschillen over aantallen Boomleeuweriken in de Weerter- en Budelerbergen ligt in een gebrek aan betrouwbare gegevens. Voor de peilperiode 1993-1997 zijn geen gebiedsdekkende inventarisatiegegevens voorhanden. Op grond van onvolledige tellingen schatten Van Roomen *et al.* (2000) het aantal voor al deze jaren op 'meer dan 50 paren'. Toch wordt als 'gemiddelde' een aantal van 99 opgevoerd, op grond waarvan het gebied als sbz is aangewezen. Dit getal is ontleend aan de enige volledige telling die SOVON heeft kunnen achterhalen, die net buiten de peilperiode (in 1992) heeft plaatsgevonden. In 1992 hebben medewerkers van de Provincie Limburg het Limburgse deel van het gebied onderzocht en daar 49 territoria vastgesteld, gebruik makend van de door SOVON gestandaardiseerde kwantitatieve inventarisatiemethode (Van Noorden 1994). In datzelfde jaar werden in het Brabantse deel op dezelfde wijze 50 territoria vastgesteld (Poelmans & Van Diermen 1997). Met een aantal van 99 territoria komt het gebied op de derde plaats in de rangorde van belangrijkste broedgebieden in Nederland (tabel 1).

Tabel 1. Aantallen paren boomleeuweriken in de vijf belangrijkste broedgebieden voor de Boomleeuwerik in Nederland (Van Roomen et al. 2000).

Gebied	aantal territoria	telperiode	rangorde
Veluwe	3426	1993-1997	1
Maasduinen	162	1993	2
Weerter- en Budelerbergen	99	1992	3
Brabantse Wal	96	1994	4
Drents-Friese Wold	86	1993-1997	5

Na dit vijftal volgen de Meinweg (Limburg) met 54 territoria en de Maashorst (Noord-Brabant) met 53 territoria, gevolgd door gebieden met 43 paar of minder (Van der Weide 2000). In de discussie over de vraag of de Weerter- en Budelerbergen thuishoren in de top-vijf is dus de hamvraag of gesteld kan worden dat er ten minste 55 paren Boomleeuweriken voorkomen.

Budelco bestrijdt het voorkomen van 99 paren Boomleeuweriken in het gebied en beroept zich daarbij op tellingen uit de periode 1992-1999 van de heer W. Beeren, die (deels) zijn uitgevoerd voor de Vogelwerkgroep Nederweert en SOVON. Deze tellingen zijn in het bezwaarschrift (en in dat van mevrouw van den Ende) opgenomen. Tabel 2 geeft deze tellingen weer.

Tabel 2. Tellingen van Boomleeuweriken in de Weerter- en Budelerbergen van W. Beeren

Deelgebied	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Ringelsvennen					1	1		
Loozerheide en Boshoverheide	6	6	7	5	6	8	6	5
Gebied ten zuiden Geuzendijk	23	22	19	18	21	21	22	19
Gebied ten noorden Geuzendijk	26	27	22	11	24	24	23	24
Gebied ten oosten van A2	4	5	5	3	2	0		
Totaal	55	55	52	39	57	57	53	48

Bij SOVON (pers. med.) bestaat onduidelijkheid over de volledigheid van de tellingen van Beeren. SOVON heeft contact met hem gehad, waarbij SOVON werd medegedeeld dat de soort na 1992 niet in aantal is achteruitgegaan in het gebied tussen de Zuid-Willemsvaart en de Nassau-Diet kazerne. In dit gebied zouden gemiddeld 50 paren voorkomen. Omdat dit getal niet het gehele gebied beslaat heeft SOVON hieraan de in Van Roomen *et al.* (2000) genoemde 'meer dan 50 paren' voor alle jaren uit de peilperiode ontleend. Over de mate van onvolledigheid heeft SOVON geen uitsluitsel kunnen krijgen. Daarom heeft EC-LNV tijdens de voorbereidingsfase voor de aanwijzing van de sbz eveneens contact met Beeren gezocht. Daarbij werd EC-LNV medegedeeld dat aan deze tellingen onvoldoende tijd kon worden besteed, zodat ook binnen het wel getelde gebiedsdeel waarschijnlijk territoria over het hoofd zijn gezien. De opgegeven (getelde) aantallen zijn dus vermoedelijk lager dan de werkelijk aanwezige aantallen. Op grond van deze informatie is het niet gemakkelijk een juiste indruk te krijgen van het aantal territoria in de Weerter- en Budelerbergen.

Deze onduidelijkheid is aanleiding geweest voor Budelco een en andere nader te laten onderzoeken door SOVON, die hierover in 2000 rapporteerde (Van der Weide 2000). Dit rapport biedt helaas geen nieuwe gegevens en behandelt in feite dezelfde gegevens die terug zijn te vinden in Van Roomen *et al.* (2000). Als extra informatie is er wel een kaart met daarop aangegeven de in 1992 getelde gebiedsdelen, de mededeling over het contact met Beeren, en een gedeeltelijke nadere aanduiding van locaties van in 1992 getelde aantallen.

Voor de tellingen van 1992 zijn voor het Brabantse deel geen nadere plaatsaanduidingen voorhanden. Voor het Limburgse deel zijn ten noorden van de spoorlijn (tot aan de A2) 28 territoria vastgesteld, in de Boshoverheide 11, en ten zuiden van de Zuid-Willemsvaart, in het militair oefenterrein Laurabossen nog eens 10, in totaal 49. Deze cijfers kunnen vergeleken worden met de door Beeren opgegeven aantallen voor 1992 (tabel 2). Voor Loozerheide en Boshoverheide stelde hij 6 territoria vast, in hetzelfde jaar waren het er alleen in het deel Boshoverheide volgens de Provincie Limburg 11. Dit is een bevestiging dat de door Beeren opgegeven aantallen inderdaad aan de lage kant zijn, zoals door hemzelf mondeling aan EC-LNV is medegedeeld.

In de door Budelco aangehaalde cijfers van Beeren (tabel 2) ontbreken cijfers voor het gebied ten zuiden van de Zuid-Willemsvaart. Volgens het bezwaarschrift van DAS Rechtsbijstand zouden er in het deel van de Laurabossen dat van Natuurmonumenten is in 1999 slechts 2 territoria geteld zijn (eenmalige particuliere

telling). In 1992 zaten hier in het militaire oefenterrein echter 10 (Van de Weiden 2000). Voor 1992 mogen deze 10 dus in ieder geval worden opgeteld bij het door Beeren opgegeven aantal van 55, zodat ook zonder deze getallen als aan te lage kant te beschouwen er ten minste 65 paar gezeten moeten hebben, dat is dus al ruimschoots boven de vereiste grens van 55.

Kijken we alleen formeel naar de peilperiode 1993-1997, dan geeft de tabel van Beeren een gemiddelde van 52. In het ontbrekende deel ten zuiden van de Zuid-Willemsvaart hoeven dan niet meer dan 3 paren gezeten te hebben om tot het vereiste aantal van 55 paren te komen, waarmee het gebied bij de vijf belangrijkste gebieden in Nederland blijft, nog afgezien van de vraag of de door Beeren opgegeven en door Budelco geciteerde cijfers aan de lage kant zijn of niet.

De conclusie is dat de gecombineerde cijfers bevestigen dat de Weerter- en Budelerbergen kwalificeren als Vogelrichtlijngebied, omdat het behoort tot de vijf belangrijkste gebieden voor de Annex-1 soort Boomleeuwerik. Of het gebied binnen de rangorde van de beste vijf gebieden op de derde, vierde of vijfde plaats thuishoort, hangt af van de inschatting van de volledigheid van de verstrekte gegevens. Zelfs bij een minimale schatting blijft het gebied op de vijfde plaats.

Begrenzing

Alle bezwaarschriften noemen de naar het inzicht van indieners te ruim genomen begrenzing, zonder daarbij overigens in detail te treden over uit te sluiten gedeelten. Wat betreft het buiten de begrenzing van de sbz houden van deelgebieden betreft, zijn twee opmerkingen te maken.

In de eerste plaats is in de aanwijzingsprocedure reeds besloten, zoals in de Nota van Antwoord is verwoord, het natte gedeelte buiten de begrenzing te laten. Hoewel hier bijzondere soorten voorkomen als Woudaapje, Roerdomp en Zwartkopmeeuw, komt volgens de gegevens van SOVON geen van deze soorten voor in aantallen die zelfstandige kwalificering van het natte terreingedeelte mogelijk maakt.

In de tweede plaats is er twijfel mogelijk of de ten oosten van de A2 gelegen Weerterbossen terecht zijn opgenomen binnen de begrenzing van de sbz Weerter- en Budelerbergen. De soort waar het hier helemaal om draait is de Boomleeuwerik. In het Weerterbos komen volgens de opgaven van Beeren 2-5 paar Boomleeuweriken voor, die daar sinds 1999 zelfs geheel verdwenen zouden zijn, door herplant van kapvlaktes. Volgens de gegevens van SOVON (Van der Weide 2000) ligt er in het Weerterbos maar een heel klein stukje geschikt habitat voor Boomleeuweriken, dat zich in het uiterste noordoosten van het bos bevindt, dus ver verwijderd van de kern van de populatie, die zich te westen van de A2 bevindt. Het is de vraag of dit geïsoleerde voorkomen (in een gebiedje dat bovendien ongeschikt lijkt te zijn geworden) het opnemen van het gehele Weerterbos in de sbz rechtvaardigt. Het grootste deel van het Weerterbos (en dat is het gedeelte dat grenst aan de kernpopulatie Boomleeuweriken) is voor Boomleeuweriken ongeschikt en kan dan ook moeilijk worden gezien als ecologische eenheid met het kerngebied ten westen van de A2, voor deze soort.

Het buiten de begrenzing van de sbz laten van de moerasgedeelten en het eventueel daarbuiten laten van het Weerterbos zou wel consequenties hebben voor de mate waarin de grens wordt overschreden van het aantal paren Boomleeuweriken dat nodig is voor de kwalificatie van het gehele gebied. De bescheiden tellingen van Beeren (tabel 2) geven voor het overblijvende deel van het gebied voor de peilperiode 1993-1997 gemiddeld 49 paar. Waarschijnlijk heeft het werkelijke aantal dus wat hoger gelegen. Worden de aantallen ten zuiden van Zuid-Willemsvaart daarbij opgeteld (in 1992 10), dan wordt het vereiste aantal van 55 vrijwel zeker gehaald voor de gehele peilperiode, maar een herevaluatie op grond van nieuwe veldgegevens zou hier zeer verhelderend kunnen zijn.

3.2.3 Conclusie

Ongeacht de wijze van interpretatie van het beschikbare cijfermateriaal kwalificeren de Weerter- en Budelerbergen als Vogelrichtlijngebied, op grond van het voorkomen van voldoende aantallen Boomleeuweriken om het gebied tot de vijf belangrijkste gebieden van Nederland voor deze soort te laten behoren.

De natte terreingedeelten zijn buiten de begrenzing van de sbz gehouden, maar dit is abusievelijk niet weergegeven in het aanwijzingsbesluit en de daarbij behorende kaart. In dit natte gedeelte komen bijzondere vogelsoorten voor, maar in onvoldoende mate om het als zelfstandig Vogelrichtlijngebied te doen kwalificeren.

Het opnemen van het Weerterbos binnen de begrenzing van de sbz is twijfelachtig te noemen, omdat het voor het grootste deel (en juist dat deel dat aan het overige Boomleeuwerikengebied grenst) ongeschikt is voor Boomleeuweriken.

Literatuur

Anonymus 2000a. Nota van Antwoord Vogelrichtlijn deel 1. Algemeen. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Directie Natuurbeheer, Den Haag.

Anonymus 2000b. Nota van Antwoord Vogelrichtlijn deel 2. Gebiedsspecifiek. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Directie Natuurbeheer, Den Haag.

Beintema, A.J. & H. Schekkerman 2001. Nadere toetsing van aanwijzing en begrenzing van negen Vogelrichtlijngebieden. Alterra-rapport 328. Alterra, Wageningen.

Eerden, M. van, M. Zijlstra, M. van Roomen & A. Timmerman 1996. The response of *Anatidae* to changes in agricultural practice: long-term shifts in the carrying capacity of wintering waterfowl. *Gibier Faune Sauvage* 13: 681-706.

Grimmett, R.F.A. & T.A. Jones 1989. Important Bird Areas in Europe. ICPB Technical Publication No. 9. International Council for Bird Preservation, Cambridge.

Noorden, B. van, 1994. De broedvogels van Midden-Limburg, avifaunakaractering Limburg deelgebied 3. Provincie Limburg, Maastricht.

Poelmans, W. & J. van Diermen 1997. Broedvogels van Midden- en Oost-Brabant. Provincie Noord-Brabant, Den Bosch.

Roomen, M.W.J. van, Boele, A., van der Weide, M.J.T., van Winden, E.A.J. & D. Zoetebier 2000. Belangrijke vogelgebieden in Nederland, 1993-97. SOVON-informatierapport 2000/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Tempel, R. van den, & E.R. Osieck 1994. Areas important for birds in The Netherlands. Technisch Rapport Vogelbescherming Nederland 13E. Vogelbescherming Nederland, Zeist.

Weide, M.J.T. van der, 2000. De Boomleeuwerik in het Vogelrichtlijngebied de Weerter- en Budelerbergen en Nederland. SOVON-informatierapport 2000/05. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

